

ความเสื่อมของอาณาจักรอยุธยา

ปัจจัยที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาเสื่อมสลายลง

ปัจจัยภายใน

- การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่เจ้านาย และขุนนาง
- ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เกิดการแย่งชิงไพร่เพื่อเป็นแรงงานในการผลิต ทำให้ขาดแรงงานไพร่ในยามศึกสงคราม
- การที่ไทยว่างเว้นจากสงครามมาเป็นเวลานาน ทำให้เกิดความประมาทในการป้องกันราชอาณาจักร

ปัจจัยที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาเสื่อมสลายลง

ปัจจัยภายนอก

- การขยายอำนาจของพม่า ในระยะนั้นพม่ามีความเข้มแข็ง สามารถยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ พ.ศ. 2308 จนฝ่ายไทยพ่ายแพ้ใน พ.ศ. 2310
- กรุงศรีอยุธยาถูกปิดล้อมทางเศรษฐกิจ โดยกองทัพพม่า ทั้งจากทางเหนือและใต้ รวมทั้งต้องทำศึกระยะยาวนานนับปี ทำให้กรุงศรีอยุธยาเกิดขาดแคลนเสบียงอาหารอันนำไปสู่ ความอ่อนแอต่อกำลังทัพและผู้คนของไทย

► การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ.2112

เหตุการณ์ก่อนเสียกรุง

พระมหาธรรมราชาเสด็จไปเฝ้าพระเจ้าบุเรงนองในปี พ.ศ. 2108 โดยทรงกล่าวโทษว่าอยุธยาวางแผนกำจัดพระองค์ พระเจ้าบุเรงนองจึงให้พระมหาธรรมราชาเป็นเจ้าเมืองประเทศราช ทรงพระนามว่า พระศรีสรรเพชญ์ เจ้าฟ้าพิษณุโลก หรือ เจ้าฟ้าสองแคว อันอยู่ในฐานะกบฏต่ออาณาจักรอยุธยาพระมหาจักรพรรดิกับพระมหินทร์เสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลกในขณะที่พระมหาธรรมราชาเสด็จไปหงสาวดีแล้วนำพระวิสุทธิกษัตริย์พร้อมด้วยพระเอกาทศรถมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อพระมหาธรรมราชาทราบเรื่องจึงให้ไปเข้ากับหงสาวดีอย่างเปิดเผย ถึงแม้ว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจะทรงนำพระชายา พระโอรสและพระธิดาของพระมหาธรรมราชาลงมายังอยุธยา โดยหวังว่าพระมหาธรรมราชาจะไม่ทรงกล้าดำเนินการใด ๆ ต่อกรุงศรีอยุธยา แต่การณ์มิได้เป็นเช่นนั้นเมื่อพระมหาธรรมราชาเมื่อทราบว่าพระอัครชายาและโอรสธิดาถูกจับเป็นองค์ประกันก็ทรงวิตกยิ่งนัก แล้วรีบส่งสาสน์ไปยังพระเจ้าหงสาวดีให้ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา

ก่อนการเสียกรุง พ.ศ. 2112 พระมหาธรรมราชาได้ทรงส่งกองทัพมาร่วมล้อมกรุงศรีอยุธยา ร่วมกับทัพใหญ่ของพระเจ้าบุเรงนองด้วย และได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญในกองทัพมาด้วย และในปี พ.ศ. 2112 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1 แห่งล้านช้างทรงส่งกองทัพเข้าช่วยเหลือกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาก็ทรงปลอมเอกสารลงให้กองทัพล้านช้างนำทัพผ่านบริเวณที่ทหารพม่าคอยดักรอ กองทัพล้านช้างจึงแตกพ่ายกลับไป

► การเลี้ยกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ.2112

พระเจ้าบุเรงนองทรงนำทัพเข้ารุกรานกรุงศรีอยุธยาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2111 ยกเข้ามาทางด่านแม่ละเมา เมืองตาก รวมทั้งหมด 7 ทัพ ประกอบด้วย พระมหาอุปราช เจ้าเมืองแปร เจ้าเมืองตองอู เจ้าเมืองอังวะ เจ้าเมืองเชียงใหม่ และเชียงตุง เข้ามาทางเมืองกำแพงเพชร โดยได้เกณฑ์หัวเมืองทางเหนือรวมทั้งเมืองพิษณุโลกมาร่วมสงครามด้วย รวมจำนวนได้กว่า 500,000 นาย ยกทัพลงมาถึงพระนครในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน โดยให้พระมหาธรรมราชาเป็นกองหลังดูแลตั้งเสบียง ทัพพระเจ้าบุเรงนองก็ตั้งค่ายรายล้อมพระนครอยู่ไม่ห่าง การตั้งรับภายในพระนครส่งผลให้มีการระดมยิงปืนใหญ่ของข้าศึกทำลายอาคารบ้านเรือนอยู่ตลอด ทำให้ได้รับความเสียหายอย่างมากฝ่ายกรุงศรีอยุธยาเมื่อทราบข่าวหัวเมืองทางเหนือเป็นของพม่าแล้ว จึงเตรียมรบอยู่ที่พระนคร นำป็นนารายณ์สังหารยิงไปยังกองทัพพระเจ้าหงสาวดีที่ตั้งอยู่บริเวณทุ่งลุมพลี ถูกทหารช้าง ม้าล้มตายจำนวนมาก พม่าจึงถอยทัพมาตั้งที่บ้านพราหมณ์ให้พ้นทางปืน แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงเรียกประชุมการศึก พระมหาอุปราชเห็นสมควรให้ยกทัพเข้าตีไทยทุกด้านเพราะมีกำลังมากกว่า แต่พระเจ้าหงสาวดีไม่เห็นด้วยเพราะกรุงศรีอยุธยามีทำเลดีมีน้ำล้อมรอบ จึงสั่งให้ตีเฉพาะด้านตะวันออกเพราะคูเมืองแคบที่สุด พม่าพยายามจะทำสะพานข้ามคูเมืองโดยนำดินมาถมเป็นสะพาน พระมหาเทพนายกองรักษาด่านอย่างเต็มสามารถ โดยให้ทหารไทยใช้ปืนยิงทหารพม่าที่ขนดินถมเป็นสะพานเข้ามา ทำให้พม่าล้มตายจำนวนมากจึงถอยข้ามคูกลับไป พระเจ้าบุเรงนองทรงพยายามโจมตีอยู่นานจนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2112 ก็ยังไม่ได้กรุงศรีอยุธยา อีกทั้งยังสูญเสียกำลังพลเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงพยายามเปลี่ยนที่ตั้งค่ายอยู่หลายระยะ โดยในภายหลังทรงย้ายค่ายเข้าไปใกล้กำแพงเมืองจนทำให้สูญเสียพลอย่างหนัก ระหว่างการสงครามสมเด็จพระมหาจักรพรรดิประชวรและสวรรคตในเวลาต่อมา สมเด็จพระมหินทราธิราชครองราชและทรงบัญชาการรบแทน พระเจ้าบุเรงนองจึงถามพระมหาธรรมราชาว่าจะ ทำอย่างไรให้ชนะศึกโดยเร็ว พระมหาธรรมราชาทรงแนะว่าพระยารามเป็นแม่ทัพสำคัญหากได้ตัวมาการยึดพระนครจักสำเร็จ จึงมีสาสน์มาถึงพระอัครชายาว่า "...การศึกเกิดจากพระยารามที่ยุงให้พี่น้องต้องทะเลาะกัน ถ้าส่งตัวพระยารามมา ให้พระเจ้าหงสาวดีจะยอมเป็นไมตรี..." สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงอ่านสาสน์แล้วปรึกษากับข้าราชการต่างๆจึงเห็นสมควรสงบศึกเพราะผู้คนล้มตายกันมากแล้ว สมเด็จพระมหินทราธิราชมีรับสั่งให้ส่งพระสังฆราชออกไปเจรจาและส่งตัวพระยารามให้พระเจ้าบุเรงนองเพื่อเป็นไมตรี แต่พระเจ้าบุเรงนองบดขยี้ไม่ยอมเป็นไมตรี ทำให้สมเด็จพระมหินทราธิราชทรงพิโรธโกรธเคืองในการกลั่นแกล้งของพระเจ้าบุเรงนองอย่างมาก มีรับสั่งให้ขุนศึกทหารทั้งปวงรักษาพระนครอย่างเข้มแข็ง พระเจ้าบุเรงนองเห็นว่ายังไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาไม่ได้ จึงส่งพระมหาธรรมราชามาเกลี้ยกล่อมให้ยอมแพ้แต่ถูกทหารไทยเอาปืนโล่ยิงจนต้องหนีกลับไป

► การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ.2112

พระเจ้าหงสาวดีจึงคิดอุบายจะใช้พระยาจักรีที่จับตัวได้เป็นประกันเมื่อครั้งสงครามช้างเผือกเป็นไส้ศึก จึงให้พระมหาธรรมราชาทรงเกลี้ยกล่อมพระยาจักรีให้เป็นไส้ศึกในกรุงศรีอยุธยา แล้วเกลี้ยปล่อยตัวออกมา รุ่งเช้าพม่าทำทีเป็นตามหาแต่ไม่พบเลยจับตัวผู้คุมมาตัดหัวเสียบไว้ริมแม่น้ำเพื่อให้ไทยหลงกล สมเด็จพระมเหสินทร์ฯ ทรงดีพระทัยที่พระยาจักรีหนีมาได้จึงทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับบัญชาการรบแทนที่พระยาราม ครั้นพระยาจักรีได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรักษาพระนครแล้วจึงดำเนินการสับเปลี่ยนหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ จนกระทั่งการป้องกันพระนครอ่อนแอลง พระยาจักรีได้ใส่ร้ายให้พระศรีสวราชว่าเป็นกบฏจึงถูกสำเร็จโทษ เมื่อเห็นว่าได้เวลาอันควรพระยาจักรีจึงให้สัตยาณแก่พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยาทุกด้าน และทำให้กองทัพพม่าเข้าสู่พระนครสำเร็จโดยใช้เวลาเพียง 1 เดือน

ในวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2112 (เดือนธ ไทย) พระยาจักรีจึงให้สัตยาณแก่พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยาและเปิดประตูเมือง ทำให้ทัพพม่าเข้ายึดพระนครสำเร็จ กรุงศรีอยุธยาจึงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า

พระเจ้าบุเรงนองประทับอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาจนกระทั่ง วันศุกร์ขึ้นหกลำ เดือนสิบสอง ปีมะเส็ง พ.ศ. 2112 ได้อภิเษกให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา ในฐานะประเทศราช ทรงพระนามว่า สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 1 บางแห่งเรียก "พระสุธรรมราชา" สมเด็จพระมเหสินทราธิราช พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางน้อยใหญ่ ได้ถูกนำไปกรุงหงสาวดีด้วยแต่สมเด็จพระมเหสินทร์ฯ ประชวรและสวรรคตระหว่างทางไปกรุงหงสาวดี

พม่าเข้ายึดทรัพย์สินและกวาดต้อนผู้คนกลับไปพม่าเป็นจำนวนมาก โดยเหลือให้รักษาเมืองเพียง 1,000 คน คนที่เหลือก็หนีไปหลบอาศัยอยู่ที่อื่น บ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างทั้งหลายได้รับความเสียหายเป็นอันมาก อาณาจักรอยุธยาจึงตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลานาน 15 ปี

► การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310

เหตุการณ์ก่อนเสียกรุง

ในปี พ.ศ. 2231 สมเด็จพระเพทราชาได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ที่ 28 และตั้งราชวงศ์ใหม่ คือ ราชวงศ์บ้านพลูหลวง ต่อจากราชวงศ์ปราสาททอง ของแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กษัตริย์ในราชวงศ์บ้านพลูหลวง ทรงพยายาม สร้างพระราชอำนาจด้วยการลดอำนาจและอิทธิพลของขุนนาง เพื่อสกัดกั้นปัญหาความ วุ่นวายทางการเมืองที่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพราะขุนนางมีอำนาจควบคุมกำลังไพร่พลของ ตัวเอง นอกจากนั้นยังพยายามขยายอำนาจไปควบคุมหัวเมืองมากขึ้น ซึ่งมักถูกต่อต้านแข็ง จินจากผู้ปกครองหัวเมืองอย่างต่อเนื่อง หลักฐานจากพระราชโองการเกล้าหรือพระร่ำกำหนด เกล้าในกฎหมายตราสามดวง กล่าวถึงปัญหาในการบริหารจัดการรายได้และตัดสินความต่าง ๆ ในหัวเมือง ตามมาด้วยการแทรกแซงจากราชธานีเป็นระยะ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นผู้เสนอ การอธิบายสาเหตุของความระส่ำระสายจนทำให้อยุธยาต้องพ่ายแพ้ สงครามในมุมมองที่ กว้างขวางขึ้น ด้วยการอธิบายถึงการปฏิเสธอำนาจของราชธานีเพราะการควบคุมและช่วง จิงผล ประโยชน์เหนือหัวเมือง จนเมื่อข้าศึกถูกราน หัวเมืองเหล่านี้ก็ไม่ให้ความช่วยเหลือ ในขณะที่การอธิบายในงานเขียนก่อนหน้านั้นมักให้ความสำคัญที่ความสามารถของพระมหา กษัตริย์ (พระเจ้าเอกทัศ) ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อยุธยาอ่อนแอและต้องพ่ายแพ้ในที่สุด

► การเลี้ยกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระยะหลังเห็นว่า อาณาจักรอยุธยา เกิดจากการรวมตัวของเมืองต่าง ๆ ที่มีผู้ปกครองของตัวเองและยอมรับอำนาจของราชธานี หัวเมืองต่าง ๆ จึงค่อนข้างอยู่อย่างอิสระ เว้นแต่ในบางช่วงเวลาที่ราชธานีพยายามควบคุมมากขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งราชินิกุลไปปกครอง หรือให้มีขุนนางยกกระบัตรไปกำกับการทำงานของเจ้าเมืองและกรมการเมืองอีกชั้น หนึ่ง แต่ก็มักเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่องและอาจถูกต่อต้านจากหัวเมืองในที่สุด มีผลทำให้อยุธยามีอำนาจและความสามารถในการป้องกันตนเองที่จำกัดแต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2310 พระเจ้ามังระ กษัตริย์พระองค์ที่ 3 ของราชวงศ์อลองพญา (กษัตริย์พระองค์ที่ 2 คือ พระเจ้ามังลอก) ได้ยกกองทัพหวังจะตีกรุงศรีอยุธยาให้แตกพ่าย ได้ตั้งป้อมปราการที่วัดหน้าพระเมรุ (ด้วยเหตุนี้วัดหน้าพระเมรุจึงเป็นวัดเก่าในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาวัดเดียว ที่มีสภาพดีอยู่) และทำลายกรุงศรีอยุธยาด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งการยิงปืนใหญ่ ลอกทองจากพระพุทธรูป จับผู้คน ไปเป็นเชลย ส่วนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ ก็เสด็จสวรรคตด้วยเหตุที่พระองค์หลบซ่อนจนไม่ได้เสวยพระกระยาหาร

ในปี พ.ศ. 2310 พระเจ้าตากได้ทำการกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ ไม่นานหลังจากที่พระเจ้ามังระสามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกได้ พระยาตากทรงเล็งเห็นว่ากรุงศรีอยุธยานั้นย่อยยับเกินกว่าที่จะทำการบูรณะ ซ่อมแซมได้ จึงไปตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

▶ โครงสร้างพื้นฐาน

*** มูลเหตุการเสียชีวิต ทั้ง 2 ครั้ง ***

1.ขาดความสามัคคี หัวเมืองต่าง ๆ ไม่รวมเป็นหนึ่ง แยกกันสู้ศึก โดย
ศูนย์กลางอำนาจ (อยุธยา) ไม่ให้การสนับสนุน
เห็นประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ
ผู้นำอ่อนแอ

► สรุปการเสียดังศรีอยุธยา

***** ความแตกต่าง *****

ในเรื่องของการเสียดัง มีความคล้ายกัน จึงมีความแตกต่างไม่มากนัก

1.1 ครั้งที่ 1 เมื่อตกเป็นเมืองขึ้น ยังคงให้คนไทยปกครอง โดยนำพระเรศวร ไปเป็นตัวแทน เมืองไม่ถูกทำลายมากนัก

1.2 ครั้งที่ 2 ส่งพม่า มาดูแล และทำลายเมืองอย่างย่อยยับ

สำหรับการกู้เอกราช มีความแตกต่างกัน

2.1 ครั้งที่ 1 — รบกับพม่า

2.2 ครั้งที่ 2 — รบกับคนไทยด้วยกัน (รวบรวมก๊กต่าง ๆ ให้เป็นหนึ่ง) แล้วจึงรบกับพม่า